

Ons Goddelijk Kindschap volgens Sint Augustinus

Filii in Filio

De heiligmakende Godsgave, de levensstroom, aan Gods Vaderhart ontsprongen en ons door de levensbron, Christus ¹⁾ in overvloed medegedeeld, wordt alleen in de eigen Zoon Gods onze zoonsgenade.

Is het niet in en door zijn enige Zoon, dat de Vader ons in zijn levenskring opneemt? Onze zoonsgenade is derhalve niet de eindterm van eigen menselijk streven, niet een veroveren van Gods leven, maar een deelachtig worden aan de genadevolheid van de Godszoon als aangenomen kinderen van de hemelse Vader.

Deze augustijnse leer vinden wij reeds in haar grote trekken vanaf de jaren 393-394 in de geschriften van de leraar der genade. In de latere werken, voornamelijk in die welke dateren van rond 410, krijgt zij vastere vormen. Een merkbare evolutie van dit thema brengt de rijpere Augustinus ons echter niet.

Ons aangenomen zoonschap is allereerst genade, onverdiende gunst, omdat wij slechts schepselen én daarenboven schuldbeladen dienstknechten zijn. Deze weldaad van ons goddelijk kindschap dient dan ook opgevat te worden als een gunst, een vrije gave, die de genade der schepping te boven gaat. Daar wij door de geestelijke wedergeboorte kinderen geworden zijn en in het Godsrijk geadopteerd, worden wij niet als vreemden — wij zijn immers Gods maaksel, door zijn almacht uit het niet getrokken — maar als de zijnen uit goddelijke vrijgevigheid als zijn

¹⁾ *Sermo Morin*, III (Miscel. Agost. I, 596, 9; ann. 417-418); vgl. *Sermo Guelferb.*, I (Miscel. Agost. I, 442, 9; ann. 417-418).

kinderen aangenomen, om in nooit verzadigbaar genot met Hem het eeuwige leven te delen ²⁾).

Dit waarachtig adoptief zoonschap brengt ons in persoonlijk verband met de eerste Persoon van de Heilige Drieëenheid. De goddelijke Vader neemt ons, schuldige dienstknechten, in zijn vaderliefde op. Hij noemt ons in waarheid zijn kinderen.

Aan onze kant krijgen wij door zijn genade het volle recht Hem onze Vader te noemen ³⁾. Natuurlijk bestaat er een essentieel verschil tussen ons zoonschap en het goddelijk zoonschap van de Eniggeboren Zoon. In Christus, de natuurlijke Zoon Gods, vloeit het goddelijk leven uit de schoot van de Vader over, door eeuwige goddelijke teling; in ons, de aangenomen kinderen is deze genade-teling een geestelijke wedergeboorte ⁴⁾. Deze *regeneratio* geschiedt in het sacrament van de doop, waar wij uit het water en de Heilige Geest geboren worden. Zeer onjuist zou het echter zijn om degenen, die uit het water en de Heilige Geest geboren worden, kinderen van het water te noemen; met recht daarentegen worden zij kinderen van God de Vader en de Moederkerk genoemd. Zo is dus de uit de Heilige Geest geborene, kind van God de Vader en niet kind van God de Heilige Geest ⁵⁾. De relatie Vader-zoon, door onze zoonsgenade verkregen,

²⁾ *De sermone Domini in monte*, I, 23, 78 (PL. 34, 1268; ann. 393-394): « Apostolica disciplina adoptionem appellat, qua in aeternam hereditatem vocamur, ut coheredes Christi esse possemus. Filii ergo efficimur regeneratione spirituali, et adoptamur in regnum Dei, non tanquam alieni, sed tanquam ab ipso facti et creati: ut unum sit beneficium, quo nos fecit esse per omnipotentiam suam, cum ante nihil essemus; alterum quo adoptavit, ut cum eo tanquam filii vita aeterna pro nostra participatione frueremur ». — *Ibidem*, II, 4, 16 (PL. 34, 1276): « Et quoniam quod vocamur ad aeternam hereditatem, ut simus Christi cohaeredes, et in adoptionem filiorum veniamus, non est meritorum nostrorum, sed gratiae Dei ». — Vgl. *De Trin.*, IV, 2, 4 (PL. 42, 889; ann. nà 400); *Epist.*, 140, 4, 10 (CSEL. 44, 161-162; PL. 33, 541-542; ann. 412).

³⁾ *De sermone Domini in monte*, II, 4, 16 (PL. 34, 1276): « Quid enim iam non det (Pater) filiis petentibus, cum hoc ipse ante dederit ut filii essent? ». — *Sermo* 126, 7, 9 (PL. 38, 702-703; ann. 417): « Cohaeredes Unico suo fecit Pater... quos de familia sua... adoptavit ».

⁴⁾ *Sermo* 126, 7, 9 (PL. 38, 702-703): « ... non quos de sua substantia sicut Ipsum genuit, sed quos de familia sua per Ipsum adoptavit ». — *Sermo* 140, 3 (PL. 38, 774; ann. 427/8): « Nos enim filii sumus gratia, Ille natura ».

⁵⁾ *Enchiridion*, 39 (12), (PL. 40, 252; ann. 421): « Certe qui nascuntur ex aqua et Spiritu sancto, non aquae filios eos rite dixerit quispiam: sed plane dicuntur filii Dei Patris et Matris Ecclesiae. Sic ergo de Spiritu sancto natus est filius

gaat dus wel degelijk terug op het goddelijk Vaderschap in het binnen-goddelijk leven. Zij is het naar buiten treden in de genade-orde van het eeuwige Vaderschap in de Drieëne goddelijke levenskring. Daarom kan de hemelse Vader ons enkel liefhebben in zijn enige en natuurlijke Zoon. Want juist door Hem neemt Hij ons op in de liefde van zijn goddelijke familiekring ⁶⁾.

Zijn wij nu kinderen van de Vader door de Eniggeboren Godszoon, dan zijn wij ook en even werkelijk broeders van Christus. Hoewel Hij, als Eniggeborene uit de Vader geen broeders heeft, wil Hij toch de Eerstgeboren broeder zijn van allen, die na en door Hem uit Godsgenade als zonen van God opnieuw geboren worden. Door de wonderbare economie van zijn menswording worden wij, de niet-natuurlijke Godszonen, aangenomen kinderen van zijn Vader en daardoor zijn broeders ⁷⁾. Zo overvloedig worden wij in Christus' naam gezegend, dat wij, de Godszonen uit zijn genadenrijk, als mede-erfgenamen van de Eniggeborene opgenomen, de ganse aarde vervullen ⁸⁾. Enig is de Zoon

Dei Patris, non Spiritus sancti ». — Toch heeft Augustinus aan de Heilige Drieëenheid het vaderschap der aangenomen kinderen toegeschreven, namelijk in *De Trinitate*, V, 11, 12 (PL. 42, 918-919): « non sic potest dici Trinitas Pater, nisi forte translate ad creaturam propter adoptionem filiorum... non utique excepto filio, aut excepto Spiritu sancto oportet intelligi, quem unum Dominum Deum nostrum recte dicimus etiam Patrem nostrum per gratiam nos regenerantem ». — Deze tekst, die de Middeleeuwse Theologie heel wat moeilijkheden heeft bezorgd, dient nochtans in zijn reëel en volledig tekstverband geïnterpreteerd te worden. Hieruit blijkt, dat « Trinitas Pater » hier de relatie met de schepselen aanduidt, welke als buitengoddelijke werking aan de Drie goddelijke Personen gemeenschappelijk is.

⁶⁾ *Sermo* 126, 7, 9 (PL. 38, 702-703): « quos de familia sua per Ipsum adoptavit. In adoptionem quippe filiorum vocati sumus ».

⁷⁾ *De fide et Symbolo*, IV, 6 (CSEL. 41, 10; PL. 40, 185; ann. 393): « quapropter secundum id, quod unigenitus est, non habet fratres, secundum id autem, quod primogenitus est, fratres uocare dignatus est omnes, qui post eius et per eius primatum in dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat ».

Exp. Epist. ad Rom., LVI (PL. 35, 2077; ann. 394): « Nam ubi unigenitus dicitur fratres non habet, et naturaliter est filius Dei, Verbum in principio, per quod facta sunt omnia. Secundum susceptionem autem hominis et incarnationis dispensationem per quam nos etiam non naturaliter filios in adoptionem filiorum vocare dignatus est, primogenitus dicitur cum adiunctione fratrum ».

⁸⁾ *En. in ps.*, 96, 9 (PL. 36, 811; nà 396): « Sic abundanter in nomine Christi benedixit nos Deus, ut filiis suis impleat universam faciem terrae, adoptantis in regnum suum, cohaeredibus Unigeniti sui ».

van God, die uit de Vader als uit zijn levensbron voortkomt. Alleen blijven zal deze Enige niet. Wel schrikt de mens er voor terug om het erfdeel van zijn eigen kind met een aangenomen kind te delen. Doch bij God wordt er met het eeuwige erfdeel nooit schroomvallig gewikt en gewogen. Aan zijn Zoon schenkt de Vader de mensenkinderen, die uit zijn genadeschoot tot Godszonen omvormd zijn, opdat zijn Eniggeborene ontelbare broeders zou hebben, die samen met Hem, hoewel op een andere wijze, tot zijn Vader Onze Vader zeggen ⁹⁾).

Diep wortelt de levensband, die ons met de Zoon Gods in betrekking stelt. Onze zoonsgenade is dan ook in haar wezen niets anders dan het verlengstuk van het goddelijk Zoon-schap van het Woord. Deze genade wordt in ons levende werkelijkheid door deelachtigheid aan het Vleesgeworden-Woord. Zij is als de voortzetting van de Menswording, en daardoor nabootsing en uitbreiding van de eeuwige voortbrenging van het Woord in de genadeorde. Om ons in éénzelfde liefdevolle omhelzing, als zijn kinderen in de beminde Zoon, aan zijn Vaderhart te kunnen drukken, liet God zijn eigen Zoon eerst aan onze sterfelijkheid deelnemen, opdat wij zouden geloven, dat het mogelijk is aan zijn Godheid deelachtig te worden ¹⁰⁾. De Godszoon wordt mensenzoon, en komt in dit duister rijk der zonde onze schuld wegnemen, ons verlossen, ons

⁹⁾ *En. in ps.*, 96, 9 (PL. 36, 811): «Unicum genuit, et unum esse noluit, unicum genuit, inquam, et unum eum noluit remanere. Fecit ei fratres, etsi non gignendo, tamen adoptando, fecit ei cohaeredes. Fecit eum participem prius mortalitatis nostrae, ut crederemus nos esse posse participes divinitatis eius». — *Contra Faustum*, III, 3 (CSEL. 25, I, 264; PL. 42, 215-216; ann. 398): «Unicum enim filium deus habet, quem genuit de substantia sua... nos autem non de substantia sua genuit; creatura enim sumus, quam non genuit, sed fecit, et ideo ut fratres Christi secundum modum suum adoptavit». — *Sermo* 57, II, 2 (PL. 38, 387; vóór 410): «Filius Dei unicus est, tamen noluit esse unum... fratres habere dignatus est... Quem voluit a nobis appellari Patrem nostrum, nisi Patrem suum?... Parentes aliquando cum genuerint unum filium, duos, tres; iam timent generare, ne faciant alios mendicare. Sed quia talis est haereditas quam nobis promittit, quam multi obtineant, et angustias nemo patitur; ideo in suam fraternitatem vocavit populos gentium, et habet Unicus innumerabiles fratres qui dicunt, Pater noster qui es in coelis». *Contra duas epist. Pel.*, III, 3, 4 (CSEL. 60, 489; PL. 44, 590; ann. 420): «si enim filii dei non essent, non eis diceret: pater vester, qui in caelis est».

¹⁰⁾ *En. in ps.*, 96, 9 (PL. 36, 811): «Fecit eum prius participem mortalitatis nostrae, ut crederemus nos esse posse participes divinitatis eius».

genezen en onze krankheid helen om ons, mensenzonen, door zijn genade tot Godszonen te herscheppen ¹¹⁾).

Onze zoonsgenade sluit dus ten volle een waarachtige vergoddelijking in. Wij zijn kinderen van de Allerhoogste en als zodanig Goden ¹²⁾. De metaphoor door Augustinus uitgedrukt als een God-wording, is geen zuivere beeldspraak, doch verwijst juist wegens haar betekenende waarde, naar een reële verheffing van de mens ¹³⁾.

Dit mysterie van onze Godwording door de zoonsgenade, bevat, hoe verheven ook, geen enkele onmogelijkheid in zich. Wordt onze vergoddelijking in haar geheel niet geschraagd door de Menswording van de Zoon Gods ? Is zij geen rijk en overvloedig putten door deelneming aan de volheid van zijn genade van vereniging ? Het Vleesgeworden Woord heeft onder ons gewoond. Hoe is deze Godwoning onder de mensen werkelijkheid geworden ? Hoe anders dan doordat Hij aan degenen die door hun levend geloof zichzelf aan Hem wegschonken, de kracht geeft om kinderen Gods te worden ? Wanneer wij bedenken dat Hij die de Zoon Gods is, voor ons mensenzoon werd, dan is het toch niet zó iets ongewoons voor ons om kinderen Gods te worden. Als Hij die meer was, minder wordt, kan Hij dan niet maken dat wij,

¹¹⁾ *Sermo* 81, 6 (PL. 38, 503; einde 410): « Ut autem eos ab his iniquitatibus tolleret, redimeret, curaret, sanaret, mundaret filios hominum, dedit vobis potestatem filios Dei fieri... Accedit vobis gratia Dei, dedit vobis potestatem filios Dei fieri... Si filii Dei, si gratia Salvatoris redempti, si pretioso sanguine comparati, si aqua et Spiritu renati, si ad haereditatem caelorum praedestinati, utique filii Dei ». — *Epist.*, 140, IV, 10 (CSEL. 44, 162; PL. 33, 541-542; ann. 412); *In Ioan. Evang. tract.*, II, 1, 13 (PL. 35, 1394; Maandag 18 Maart 418).

¹²⁾ *En. in ps.*, 49, 2 (PL. 36, 565; nà 396): « si filii Dei facti sumus, et dii facti sumus: sed hoc gratiae est adoptantis, non naturae generantis ». — *Sermo* 166, 4, 4 (PL. 38, 909): « Ut enim non sis homo, ad hoc vocatus es ab illo qui propter te factus est homo... Deus enim deum te vult facere: non natura, sicut ille quem genuit, sed dono suo et adoptione ».

¹³⁾ *Sermo* 119, V, 5 (PL. 38, 675; ann. 418): « Certe credentibus in nomine eius dedit potestatem filios Dei fieri. Nec ipsi quibus dedit potestatem filios Dei fieri, putent impossibile esse filios Dei fieri. Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Nolite putare multum esse ad vos, fieri filii Dei: propter vos filius hominis factus est, qui erat filius Dei. Si factus est ipse, ut minus esset qui plus erat; non potest facere ex eo quod minus eramus, ut aliquid plus esse possimus ? Descendit ad nos, et non ad illum ascendamus ? Accepit pro nobis mortem nostram, et non nobis daturus est vitam suam ? » — *Sermo* 121, 5 (PL. 38, 680; nà 396); *Sermo* 342, 5 (PL. 39, 1504).

die minder zijn verhevener worden ? Hij daalt wel af tot onze geringheid, en zouden wij dan niet tot zijn grootheid kunnen opgaan ? Voor ons heeft Hij onze dood aanvaard ; hoe zou Hij ons dan zijn Leven niet kunnen schenken ? ¹⁴⁾.

Wij zijn aangenomen kinderen van de Vader, broeders en mede-erfgenamen van Christus, vergoddelijkte mensen, maar dit alles zijn wij in de Zoon Gods. Augustinus laat dus onze zoonsgenade in onze mystieke inlijving met Christus ingrijpen. Zo komen de heiligmakende werking van het Hoofd en de genade der ledematen tot hun volle recht.

Zoon Gods betekent niet alleen het Hoofd van de heilige gemeenschap, maar de *totus Christus*: d. i. Hoofd en ledematen samen. Al de heiligen zijn in Christus één, één zaad van Abraham, want hoe talrijk zij ook zijn, zij zijn slechts zó velen, dat zij allen samen één zijn in Hem. Onze zoonsgenade valt dan volledig in het perspectief van de reële *Filiatio* van de Zoon Gods. Deze genade der aangenomen kinderen is onafscheidbaar met hun inlijving in Christus verbonden. Waar zij in Hem, de natuurlijke Zoon van God, ingelijfd zijn, worden de Godszonen Zoon Gods, hoewel op verschillende wijze. En toch is dit dubbel en onderscheiden zoonschap maar één in Hem, die er het levensprinciep van is: *filii sumus, Filius sumus* ¹⁵⁾.

Deze levensband is zó reëel, omdat de Godszonen de ledematen zijn van de Eniggeboren Zoon Gods — *membra unigeniti Filii Dei* — dáárdoor is de Zoon Gods maar één ¹⁶⁾.

¹⁴⁾ *De div. quaest. LXXXIII*, qu. 69, 10 (PL. 40, 79; ann. 388-396). — *En. in ps.*, 122, 5 (PL. 37, 1634; nà 396): « Iam ergo in Domino, redempti sanguine ipsius, loti lavacro ipsius, filii sumus, filius sumus; quia sic multi sumus, ut in illo unus sumus ». — *En. in ps.*, 44, 7 (PL. 36, 779); *En. in ps.*, 88, 8 (PL. 37, 1124); vgl. *In Ioan. Evang. tract.*, 41, 8 (PL. 35, 1696; ann. 418).

¹⁵⁾ *In Ioan. Evang. tract.*, 110, 5 (PL. 35, 1923; ann. 418): « In Filio quippe Pater nos diligit, quia in ipso nos elegit ante constitutionem mundi (Eph. I, 4). Qui enim diligit Unigenitum, profecto et diligit membra eius quae adoptavit in eum et per eum ». — *Ibidem*, 110, 6 (PL. 35, 1929): « dilexit nos ut cum eius Unigenito etiam nos filii essemus, priusquam omnino aliquid essemus ». — *Ibidem*, 111, 5-6 (PL. 35, 1929); *Ibidem*, 108, 5 (PL. 35, 1916): « Propter sua vero membra, Et pro eis, inquit, ego, id est, quod prosit etiam ipsis, quia et ipsi sunt ego... ipsos in me tanquam meipsum sanctifico ego, quoniam in me etiam ipsi sunt ego ».

¹⁶⁾ Vgl. *In Ioan. Evang. tract.*, 7, 3; 6, 14; 13, 13; 13, 15; 13, 17; 27, 6; 32, 75 (PL. 35, 1439; 1499; 1500; ann. 418): *Charitas is unitas*. — Zie: H. PÉTRÉ,

Het is immers de Liefde, die ons in de eenheid van dit mystiek lichaam binnenvoert en samenbindt. Vanuit dit oogpunt gezien, maakt deze augustijnse *unitas*, deze levende eenheidsband in de Godszoon, een der zuiverste aspecten uit van de Oud-christelijke Charitas ¹⁷⁾. Want in en door deze Liefde-eenheid stelt de zoonsgenade ons in persoonlijke verhouding met de Liefde-Geest van de Zoon Gods. Immers Hij, de levend-makende Heilige Geest en de Ziel van geheel deze heilige gemeenschap, is tevens de Geest van de aangenomen Godskinderen; de heiligmakende Geest, waaruit wij wedergeboren worden ¹⁸⁾.

Wel is heel deze leer van de zoonsgenade sterk eschatologisch getint. Niet echter in die mate, dat de realiteit der verlossing en de daaruit voortvloeiende vergoddelijking van de mens tot ná dit aardse leven wordt verschoven. Het christelijk leven is een leven in hoop. Zoals het God-kennen in het Geloofslicht eerst een liefdevol God-schouwen wordt na dit leven; zo zal ook de levensvernieuwing, die de zoonsgenade ons schenkt, eerst na onze dood openbloeien. De adoptie der Godszonen heeft nu reeds in werkelijkheid hun geest omgevormd, hun lichaam echter niet, omdat het nog sterfelijk blijft en nog niet tot een vergeestelijkt lichaam werd veranderd, zoals dit bij de opstanding uit de doden geschieden zal. Dan eerst zijn wij volledig zonen

Caritas, Etude sur le vocabulaire latin de la charité chrétienne (Spicilegium Sacrum Lovaniense, fasc. 22), Louvain, 1948, blz. 320-340.

¹⁷⁾ Vgl. *Expositio Epist. ad Rom.*, 52 (PL. 35, 2074; ann. 394) met *Sermo* 268, 2 (PL. 38, 1232-1233; ann. 405-410); *Sermo* 267, 4 (PL. 38, 1231; ann. 412); *Epist.*, 185, 42 (CSEL. 57, 36; PL. 33, 811; ann. 417); *Ench.*, 39 (12): (PL. 40, 252; ann. 421).

¹⁸⁾ *Expositio Epist. ad Rom.*, 535 (PL. 35, 2076; ann. 394): « Haec enim adoptio quae iam facta est in iis qui crediderunt, spiritu non corpore facta est. Nondum enim etiam corpus reformatum est in coelestem illam mutationem ». — *De pecc. mer. et rem.*, II, 8, 10 (CSEL. 60, 81-82; PL. 44, 157; ann. 412): « adoptio ergo plena filiorum in redemptione fiet etiam corporis nostri. Primitias itaque spiritus nunc habemus, unde iam filii dei re ipsa facti sumus, in coeteris vero spe sicut salvi, sicut innovati, ita et filii dei; re autem ipsa quia nondum salvi, ideo nondum plene innovati, nondum plene filii dei, sed filii saeculi. Proficimus ergo in renovationem iustamque vitam per quod filii dei sumus... donec totum in hoc transmutetur, etiam illud quod adhuc filii saeculi sumus... Nunc ergo et ei similes esse iam cepimus, primitias habentes spiritus, et adhuc dissimiles sumus per reliquias vetustatis... ».

in de verheerlijkte Zoon Gods; dan eerst zijn wij helemaal aangenomen kinderen van de Vader. Derhalve kan men zeggen, dat wij nu slechts Godszonen zijn in hoop — *in spe* —, nog niet in werkelijkheid — *nondum re* —. En toch, nu reeds wordt deze eschatologie geanticipeerd.

Wij bezitten van nu af reeds de eerstelingen van Gods Liefdegeest; wij zijn nu reeds waachtig en werkelijk Godszonen. Zolang dus deze zoonsgenade nog niet volledig ontwikkeld is, kunnen wij ook in deze genade toenemen, tot wij in niets meer kinderen van deze wereld zijn ¹⁹⁾.

* * *

De genade van ons goddelijk kindschap, — door Augustinus zo echt Christocentrisch gezien —, is derhalve in haar wezen een reële deelname aan de genade van vereniging in de Zoon Gods. Juist krachtens die hypostatische vereniging wordt ook de mensheid deelachtig aan het goddelijk leven langs de weg der genade. De genade der Godskinderen is, — juist omdat zij participatie is aan Christus' genadevolheid —, een reële levensband, die God en mens werkelijk verenigt. Door haar treedt de vergoddelijkte mens niet in betrekking met een onpersoonlijk « Het », dat hem als het ware op magische wijze wordt ingegoten ¹⁹⁾, maar wel rechtstreeks met de Drie goddelijke Personen, die hem het éne goddelijke Leven mededelen. Onze verhoudingen als kinderen Gods met de drie goddelijke hypostasen, zijn dan ook werkelijk op een innerlijke levensvernieuwing gegrond. Omdat de mens als beeld der Heilige Drieëenheid helemaal ontvankelijk is voor het goddelijk leven, kan de Godmens hem in de binnengoddelijke levenskring inschakelen. Deze inlijving in Christus, de natuurlijke Godszoon, schenkt aan de mens een levensvernieuwing (*renovatio*), die zijn ontologische structuur wijzigt, door hem van zondige dienstknecht tot heilig kind van God te maken. Deze *renovatio-iustificatio* is geen loutere morele opwekking, waardoor

¹⁹⁾ Vgl. A. F. N. LEKKERKERKER, *Studiën over de Rechtvaardiging bij Augustinus*, Amsterdam, 1947, blz. 105: « Augustinus beschrijft haar (de rechtvaardiging) als het intreden in de mensch van de gerechtigheid Gods, een krachtencomplex, dat den impuls geeft tot het nieuwe leven. Bij Luther komt een persoon binnen den zondaar, bij Augustinus een onpersoonlijk Het ».

wij gaan handelen alsof er in onze betrekkingen met de levende God iets veranderd was, maar een werkelijke vergoddelijking. Deze Godwording maakt ons heel zeker geen halfgoden, ook geen mensen, die tot godheden worden gehypostasiëerd. Maar evenmin schenkt zij ons een eenvoudige rechtstitel op een nog te ontvangen goed. Zij is daarentegen een geestelijke doch evenzeer werkelijke wedergeboorte. Door deze genade-geboorte wordt de gevallen paradijismens in zijn oorspronkelijke toestand hersteld, nu reeds gedeeltelijk, volledig hiernamaals. Hij wordt van zondaar weer Gods troetelkind in de beminde Zoon.

Evodius BRAEM, O. E. S. A.